

Cumhuriyet'ten Günümüze Uygulanan İlkokul Programlarındaki Değişim ve Süreklilik Algısı

Perception of Change and Continuity in Primary School Curricula from the Republic to the Present

Emre ÇAKMAKCI¹
Nur ÜTKÜR GÜLLÜHAN²

doi: 10.38089/iperj.2025.204

Geliş Tarihi: 15.07.2024

Kabul Tarihi: 17.01.2025

Yayınlanma Tarihi: 31.03.2025

Özet: Bu çalışmada Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar uygulanmış olan ilkökul Tarih ve Sosyal Bilgiler müfredat programlarında değişim ve süreklilik algısına nasıl yer verildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada temel nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmanın verilerine ulaşmak için Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan Ferit Ragıp Tuncor Arşiv ve Dökümantasyon Kütüphanesi arşivlerinden yararlanılmıştır. 1926 yılından günümüze kadar Türkiye’de uygulanmış olan ilkökul müfredat programları doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Çalışmanın bulguların göre; Cumhuriyetin ilk yıllarından 2005 yılı program değişikliğine kadar öğretmenlerin öğrencilerdeki daha çok değişim algısına yönelik olmakla birlikte değişim ve süreklilik algısının nasıl geliştirilebileceğine dair direktifler yer almaktadır. Fakat bu algı kavram olarak geçmemekte diğer bir ifadeyle değişim ve süreklilik algısı ile ilgili bir tanım ya da açıklama yer almamaktadır. 2005 yılı müfredat programı ile tanımlanmaya başlanılan bu becerinin, 2024 yılında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli yaklaşımıyla oluşturulan programda somut bir şekilde nasıl geliştirileceğine dair ifadeler yer almaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar kullanılan bazı İlkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çeşitli araç ve gereçlerdeki değişimi hissettirmeyi amaçlayan konular tespit edilmiştir.

Abstract: In this research, it was tried to determine how the perception of change and continuity was included in the primary school History and Social Studies curricula that have been implemented in Türkiye from the declaration of the Republic until today. Qualitative research approach was adopted in the research. To access the data of the research, the archives of the Ferit Ragıp Tuncor Archive and Documentation Library, affiliated with the Ministry of National Education, were used. Primary school curricula implemented in Türkiye from 1926 to the present were examined using the document analysis technique. According to the study's findings, from the early years of the Republic until the curriculum change in 2005, there were directives aimed at improving the perception of change and continuity, as well as teachers' perceptions of change in students. However, this perception is not considered a concept, in other words, there is no definition or explanation regarding the perception of change and continuity. There are statements on how this skill, which started to be defined with the 2005 curriculum, will be developed in a concrete way in the program created with the Century of Türkiye Education Model in 2024. Topics aiming to make one feel the change in various tools and equipment have been identified in some primary school 4th grade history and social studies textbooks used from the first years of the Republic until today.

Anahtar Kelimeler: Müfredat, program, tarih, değişim ve süreklilik

Key Words: Curriculum, program, history, change and continuity

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye, e-cakmakci@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1632-8812>

² Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Türkiye, nur.utkur@iuc.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2062-5430>

Giriş

Çağlar boyunca var olan toplumların yaşamlarındaki, yapıp etmelerindeki değişiklikler tarihsel olarak bir sürekliliği takip etmektedir. Bu süreklilik içerisinde belirli bir nedensellik ilişkisi mevcut olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle tarihi bir olay, kendinden önceki bir olayın sonucunu veya kendinden sonraki bir olayın sebebinin oluşturmaktadır. Birbiri ardına kronolojik olarak sıralanan bu olaylar kümesi, bir zincirleme reaksiyona benzetilebilir. Süreklilik olarak ifade edilen bu durum kesintisiz devam eden eylemler, olaylar ve hareketleri ifade etmek için kullanılır (Bıçak, 2004). Bu açıklamalarla sürekliliği nedensellik olarak da ifade edebiliriz. Değişim ise olay ve olgulara konu olan nesne ve kişilerin zamanın etkisiyle yaşadığı farklılaşmadır diyebiliriz. Her farklılaşma bir süreç içinde gerçekleşir. Bu sürecin, tarihsel zaman akışı olarak ifade edilebileceği düşünülmektedir. Bu zaman akışında gerçekleşen farklılaşmaların tamamı, nesneleredeki değişimin bütünlüğünü ve zamanını verir.

19 yy. Avrupa'sında zorunlu eğitimin ortaya çıkmasıyla birlikte, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eğitim kurumlarının amaçlarında da bazı değişimlerin meydana gelmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Zaman içerisinde eğitim programlarının nasıl olacağı öğrencilere neler kazandırılacağı, hangi bilgi ve becerilerin verileceği konusunda önemli planlamalar yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde eğitim programlarında öğrencilere kazandırılması gereken bilgi beceri ve kazanımlar ayrıntılı olarak verilmektedir. Günümüzde öğretim programı kazanımları arasında önemli yer tutan becerilerin, özellikle son elli yıldır yaşanan sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler neticesinde, eğitimcilerin gündemini daha fazla işgal ettiği görülmektedir. Yaşamın gittikçe karmaşıklaşması ve eğitilmiş insan sayısının çoğalması, beceri boyutu gelişmiş insanlara olan ihtiyacı arttırmıştır (Karadeniz, 2019).

Öğrencilere kazandırılmaya çalışılan temel becerilerden olan zaman ve kronolojiyi algılama ile değişim ve sürekliliği algılama becerileri çocuklarda sağlıklı bir zaman algısının oluşmasını sağlayarak, tarihsel süreçte meydana gelen değişimleri bütünlük içinde analiz etmelerini ve sentez yapabilmelerini sağlar (MEB, 2005). Öğrenciler sadece zamanın nasıl ölçüldüğünü anlamak ihtiyacında değildirler. Aynı zamanda, zamanın nasıl geçtiğini ve değişimin nasıl meydana geldiğini, değişimin sebeplerini de anlamaya ihtiyaç duyarlar (Özen ve Sağlam 2010).

Öğrencilerin, değişimin bir süreklilik olduğunu bilmeleri ve evrendeki her şeyin önlenemeyen sürekli bir değişim yaşadığını kavramaları önem arz etmektedir. Bu anlamda öğrencilerin toplumu, yaşadıkları kültürü ve kendilerini tanıyabilmeleri için, geçmiş-bugün-gelecek ilişkisini içselleştirmeleri gerekmektedir. Sosyal olayların, insanların, nesnelere ve mekânların geçmişten günümüze nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiğinin anlaşılabilmesi zaman, kronoloji, değişim ve sürekliliğin anlaşılabilmesi ile yakından ilgilidir (Demircioğlu, 2007). Tarih derslerini ve Sosyal bilgilerin tarihle ilgili ünitelerini öğrenmek için temel gereksinimlerden biri, değişimin zamanın sonucu ve onun geçişinin bir kanıtı olduğunu anlamaktır (Maxim, 1997). Geçmişten bugüne nelerin değişip nelerin değişmediğinin farkına varılması, geçmiş ile bugün arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin neler olduğunu bilmesi için öğrencilerde değişim ve süreklilik algısının gelişmiş olması gerekmektedir. Bu algıların gelişmiş olması öğrencilerin, geçmiş ile bugün arasında bütün farklılıkları göreberek bağlantı kurmasına yardımcı olacaktır (Özen ve Sağlam, 2010).

Araştırmanın konusunu teşkil eden ilkökul programlarını incelemekteki esas maksat, değişim ve sürekliliğin özellikle tarih dersi müfredat programlarında yer almasının gerekli olduğunun düşünülmesidir. Çünkü bu beceriye sahip olan öğrenciler üst düzey düşünerek geçmişten bugüne nelerin değişip nelerin devamlılık arz ettiğini, geçmiş ile bugün arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların neler olduğunu yorumlayabilecek; tarihsel süreçteki kopuşların ve devamlılıkların neler olduğunu algılayarak dünyadaki değişimi ve kültürel manadaki devamlılığı algılayabileceklerdir. Ayrıca bu becerinin ilgili programlarda bulunması, zaman ve kronoloji algısının öğrencilere kazandırılmasının da amaç edildiğini göstermektedir. Bu sebeple değişim ve sürekliliğin programlar özelinde tespit edilmesi ve ders kitaplarındaki yansımalarının görülmesi önemlidir.

Literatürde eğitim ve öğretim ortamlarında beceri ve değerlerin kazandırılması noktasında büyük bir yol göstericiliğe ve öneme sahip olan müfredat programları ve ders kitaplarında değişim ve sürekliliğin nasıl ele alındığını gösteren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu becerinin geliştirilmesiyle ilgili çalışmaların kıymeti bir yana, değişim ve sürekliliğin doğru bir şekilde tanımlanması, programlarda var

olma durumları ve gerekçelerinin tespit edilmesi de ayrıca önemlidir. Bu açıdan da araştırma, literatüre katkısıyla önem arz etmektedir.

Literatürde yapılan araştırmalar; öğrencilerin değişimi algılamalarının daha kolay, sürekliliği algılamalarının ise görece daha zor olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin değişime göre sürekliliği algılamada zorluk yaşadıkları gözlenmektedir (Safran ve Şimşek, 2006; Kabapınar ve İncegöl, 2016; Kabapınar ve Sağlamgüncü, 2017). Konuları itibarıyla araştırmalar incelendiğinde; değişim ve süreklilik algısını geliştirme ve çeşitli öğretim yöntemler ile etkililiğinin tespitine yönelik çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır (Özen, 2010; Akbaba, Keçe ve Erdem, 2012; Tangülü, Tosun ve Topkaya, 2015; Kabapınar ve İncegöl, 2016; Aktaş ve Marancı, 2018; Çelik, Karadeniz ve Cabul, 2018; Kabapınar ve Sağlamgüncü, 2018; Karadeniz, 2019; Pamuk, 2020; Sel, 2020; Çurku, 2020; Kolbasar, 2021; Secim ve Ünlü, 2021; Turan, 2022).

Bu araştırmada Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar uygulanmış olan ilkökul Tarih ve 1968 müfredat programıyla birlikte Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri birleştirilerek oluşturulan Sosyal Bilgiler müfredat programlarında değişim ve süreklilik algısına nasıl yer verildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Öğretim programlarında değişim ve süreklilik algısına yönelik nasıl bir yaklaşım benimsenmiştir?
- 2- Öğretim programlarında benimsenen değişim ve süreklilik algısının ders kitaplarındaki yansımaları nasıldır?

Yöntem

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile günümüze kadar uygulanmış ilkökul Tarih ve Sosyal Bilgiler müfredat programlarında değişim ve süreklilik algısına nasıl yer verildiğinin tespit edilmesidir. Bu amaç için temel nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Temel nitel araştırma yaklaşımı; yapılandırılmamış gözlem, yapılandırılmamış görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek 2018).

Araştırma Grubu

Araştırmada Cumhuriyet’ten günümüze kadar Türkiye’deki ilkökullarda uygulanmış 1930, 1936, 1948, 1968, 1997, 2005, 2018 ve 2024 öğretim programlarının Tarih ve Sosyal Bilgiler bölümleri seçilmiştir.

Programların künyeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya dahil edilen müfredat programları

Program Adı	Yayımlayan Kurum	Bölüm	Basım Yılı
İlk mektep müfredat programı	T.C. Maarif Vekaleti	Tarih	1930
İlkökul Programı	T.C. Kültür Bakanlığı	Tarih	1936
İlkökul Programı	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı	Tarih	1948
İlkökul Programı	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı	Tarih	1968
İlköğretim Okulu Programı	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı	Sosyal Bilgiler	1997
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı	Sosyal Bilgiler	2005
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı	4-5. Sınıflar	2018
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	T.C. Millî Eğitim Bakanlığı	4. Sınıflar	2024

Bunların yanında öğretim programlarında var olan durumun yansımaları görmek adına ilgili dönemlere ait ders kitapları da veri kaynakları arasına alınmıştır. Bu kaynakların yer aldığı tablo aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2. Araştırmanın veri kaynaklarından olan ders kitapları

Program Adı	Yayımlayan Kurum	Basım Yılı
İlkokul Kitapları Tarih 4. Sınıf	Kültür Bakanlığı	1936
İlkokullar İçin Tarih 4	Ziya ŞÖLEN-Sabahattin ARIÇ	1967
İlkokullar İçin Sosyal Bilgiler 4	Ferruh SANIR-Tarık ASAL-Niyazi AKŞİT	1987
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders ve Öğrenci Çalışma Kitabı (1. ve 2. Kitaplar)	Miyase KOYUNCU KAYA-Özgül DAĞ-Emine KOÇAK-Tuğrul YILDIRIM- Mehmet ÜNAL	2011
İlkokul Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı	Sami TÜYSÜZ	2018

Bu çalışma, herhangi bir canlı varlık ya da kişi üzerinde gerçekleştirilmediği için etik kurul onayı alınmasını gerektirmemektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, Yıldırım ve Şimşek (2018) tarafından tanımlanan yazılı kaynakların analizini kapsayan bir yöntemdir. Veri analizi için Yıldırım ve Şimşek (2008) tarafından önerilen beş aşama izlenmiştir. Bu aşamalar; dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrol edilmesi, dokümanları anlama, veri analizi ve veri kullanımını içermektedir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan dokümanlar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Ferit Ragıp Tuncor Arşiv ve Dökümantasyon Kütüphanesi arşivlerinden yararlanılmıştır. Çalışma grubuna dahil edilen ilkokul Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretim programlarına ait kopyalar çıkarılmıştır. Ayrıca döneme ait programların uygulamadaki yansımaları tespit etmek adına ilgili dönemlerde kullanılan ders kitapları da araştırma çalışma grubuna dahil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Doküman incelemesi tekniği ile analizleri yapılan öğretim programlarındaki değişim ve süreklilik algısına yönelik kısımlar tespit edilmek istenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Programlarda araştırma sorularına dönük mevcut tespitler birincil kaynaklardan doğrudan doğruya atıfta bulunarak ortaya konulmuştur.

Veriler toplanırken her bir program kitapçığının Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerine ait bölümleri detaylı bir şekilde incelenerek, değişim ve süreklilik kavramları fiziksel olarak taranmıştır. Bu noktada değişim ve sürekliliğin tanımsal ifadesi yer almasa bile değişim ve sürekliliği karşılayan ve kavramsal olarak ifade eden açıklamaların varlığı aranmıştır. Elde edilen bulgular üzerinde değişikliğe veya açıklamaya gidilmeden bulgular bölümünde atıfta bulunarak ifade edilmiştir. Uygulanan bu yaklaşımlar dönemlere ait ders kitapları için de benimsenmiş ve bu bakış açısıyla veriler toplanmıştır.

Nitel verilerin analizinde Miles ve Huberman (1994) güvenilirlik formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$) kullanılmış ve araştırmacıların arasındaki uyum oranı birinci problem için 0.96, ikinci problem için 0.94 olarak tespit edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, araştırmanın amacına dayalı olarak incelenen öğretim programları ve ders kitaplarından elde edilen bulgular sunulmuştur. Araştırmanın süreci boyunca elde edilen bulgular, belirlenen iki ana başlık altında adım adım incelenmiştir.

Öğretim Programlarında Değişim ve Süreklilik Algısına Yönelik Nasıl Bir Yaklaşım Benimsenmiştir?

1930 müfredat programında değişim ve süreklilik algısının tanımı veya bu durumun amaçlandığını ifade eden bir bölüme rastlanmamıştır. Fakat ilkokullarda tarih dersinin hedeflerinin belirtildiği bölümde yer alan “Bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulü olduğunu anlatmak” ifadesinin, medeniyetlerin kümülatif bir sürekliliğin içinde olduğunu yansıtmak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir (MV, 1930, s. 67). Ayrıca 4. sınıf konuları içerisinde yer alan “Beşeriyetin ilk zamanları” konusunda ele alınan “eski insanların kablettarih devirlerdeki hayatları” sunularak eski

medeniyetlerin yaşayışları ile günümüz toplumları arasında mukayese etmek suretiyle mevcut değişim ortaya konulmak istenmektedir (MV, 1930, s. 68).

1936 yılı ilkökul tarih dersi müfredat programının “direktifler” bölümünde aşağıda verilen ifadeler yer almaktadır (MV, 1936).

“Tarih dersleriyle bilhassa dikkat edilecek nokta, bugünkü insan ve cemiyet hayatın eskisinden farklı olduğu, insan ve cemiyet hayatının gittikçe değiştiğini talebeye kavratmaktır.

Öğretmen bizzat çocukların nasıl gittikçe büyümüş, ihtiyaçlarının ve yaşayışlarının nasıl değişmiş olduğuna, yeni doğumlar, ölümler, evlenmeler, yer ve meslek değiştirmeler dolayısıyla aile hayatında nasıl değişiklikler olduğuna, bulunulan şehirde şu veya burada yeniden dükkânlar, mağazalar, evler, çeşmeler yapılması, sokaklar açılması, ağaçlar yetiştirilmesi, su, gaz veya elektrik gerilmesi, fabrika açılması, yol yapılması, otobüs işlenmesi, şimendifer geçmesi, telefon tesisi, radyo getirilmesi gibi yeniliklerin oranın hayatında ne gibi değişiklikler yaptığını dikkat ettirerek bugünün dünden nasıl farklı olduğunu talebeye kavratmak ve bu değişikliklerin mukayesesini daha eski zamanlara doğru götürerek dünkü hayatın da daha evvelki zamanlardaki hayata nazaran nasıl değişmiş bulunduğunu onlara gösterecektir. Öğretmen bugün elimizdeki yaşayış vasıtalarının eskiden bu halde olmayıp gittikçe değiştiğine, mesela bugünkü tayyare, şimendifer, otomobil, otobüs, her nevi binek arabaları, öküz arabası, kağıt gibi nakil vasıtalarının eskiden mevcut olmadığına, bunlardan bazılarının memleketimize girmesi pek yeni olduğuna, dünyada kullanılmağa başlayalıdanberi de çok zaman geçmediğine çocukların dikkatini çekerek bu vasıtalarından her birinin hangi sıra ile insanlar tarafından kullanılmağa başladığını kavratmağa çalışacak, tenvir, muhabere, elbise gibi yaşayış vasıtalarının muhtelif devirlerde geçirdiği değişiklikleri çocukların anlayacağı bir dille gösterecek, sırası geldikçe ve mümkün oldukça muhtelif devirlerde muhtelif şekiller alan bu gibi yaşayış vasıtalarının asıllarını, modellerini veya resimlerini talebeye göstererek onlara bu hususta müşahhas fikirler verecektir.

Öğretmen bu yaşayış vasıtalarının yalnız değiştiklerine talebenin dikkatini çekmekle kalmıyarak bu yaşayış vasıtalarının değişmesiyle insan ve cemiyet hayatı üzerinde yaptıkları tesirleri de çocuklara kavratmağa çalışacak, bu suretle insan ve cemiyet hayatının gittikçe nasıl değişmiş, bugünkü hayatın dünkünden birçok noktalarda ne kadar ayrılmış olduğunu gösterecektir.

Öğretmen insanların bugünkü yaşayış tarzlarının eski zamanlardaki yaşayış tarzından nasıl daha farklı olduğuna dikkat ettire ilk insan ve cemiyet hayatının muhtelif cephelerini talebeye kavratacak, en eski cemiyet hayatının bütün güçlüklerine dikkat ettirecek, cemiyet hayatında insan gücünün, insan zekasının gittikçe insanları daha müreffeh ve daha mes’ut bir hayata erdirmek için uzun asırlardanberi nasıl bütün güçlükleri yenmeğe çalıştığını, elde edilen her yeni vasıtanın ve her yeni muvaffakiyetin nasıl uzun asırlar birbirinin ardınca gelen nesilleri elbirliğile çalışmalarının mahsulü olduğunu talebeye gösterecektir.”

1936 yılına ait ilkökul müfredat programında yer alan yukarıda verilen ifadeler hiçbir anlam değişikliğine uğramadan 1948, 1968, 1997 yıllarına ait tarih ve sosyal bilgiler müfredat programlarının “açıklamalar” bölümlerinde yer almıştır. Bire bir tekrardakın kaçınmak maksadıyla bu kısımlara dair örnekler yukarıda ifade edildiği şekliyle sunulmuştur.

2005 yılına kadar kullanılan ilkökul tarih ve sosyal bilgiler müfredat programları incelendiğinde değişim ve süreklilik algısı olarak ifade edilen becerinin nasıl tanımlandığına ilişkin bir ifade bulunmamaktadır. Fakat bu tanımlama yer almasa da ilgili becerinin muhteviyatına ilişkin bilgiler ve bu bilgilerin öğrenciye kazandırılma noktasında izlenmesi gereken öğretimsel planlamaların detaylı bir şekilde ifade edildiği görülmektedir.

2005 yılında yapılandırmacı yaklaşımı temel alarak hazırlanan yeni öğretim programında sosyal bilgiler dersinin tanımı şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 2005: 51)

“Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi.”

Bu tanımlamada yer alan “insanın sosyal ve fiziki çevresi ile olan etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelenmesi” ifadesi; bireyin toplumsal veya kişisel alanlarda var olan ilişkilerindeki araç, olay, olgu ve durumlardaki değişmeler ile bunların geçmişten bugüne ve sonrasında geleceğe dair belirli bir sürekliliğe haiz olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Geçmiş yıllara ait programlarda da geçmiş şimdi ve gelecek arasında bağ kurmanın amaç edinildiğini ifade etmek gerekir.

Fakat 2005 yılı sosyal bilgiler öğretim programında değişim ve sürekliliğe yönelik olarak programın genel amaçların onuncu maddesinde şu ifade yer almaktadır. (MEB, 2005: 9):

“Sosyal Bilgiler dersinin son bulduğu 7. sınıfın sonunda öğrenci;

Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.”

2005 yılında hazırlanmış olan öğretim programı ve geçmiş yıllara ait programlar incelendiğinde görülmektedir ki ilkökuller tarih ve sosyal bilgiler programlarında ilk defa *“değişim ve süreklilik algısı”* kavramı ile karşılaşmıştır. Bunun yanında öğretim programında programı oluşturan temel öğeler; beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlar olarak ifade edilmektedir. Beceri, *“öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan, bir iş yapabilmek veya bir konuyu işleyebilmek için gereken yatkınlık”* olarak tanımlanmıştır (Ata, 2006: 76).

Programa bakıldığında, kazandırılması amaçlanan beceriler başlığı altında değişim ve süreklilik algısının kavramsal olarak ifadesine yer verilmiştir (MEB, 2005).

“Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi: Benzerlik ve farklılıkları bulma, zamanla oluşan süreklilik değişimi algılama, tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme, geçmişteki problemlerin neden-sonuç ilişkisini tanıma, tarihsel problemin çözümüne alternatif çözümler bulma”

2018 yılında yapılan müfredat programı değişikliği ile sosyal bilgiler öğretim programında değişim ve süreklilik algısına yönelik farklı bir yaklaşım tespit edilmemiştir. 2005 yılındaki bakış açısı etkisini korumuştur.

Programın özel amaçlarında, 2005 yılı öğretim programında olduğu gibi öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılamalarının amaçlandığı ifade edilmektedir (MEB, 2018; 10).

Programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar belirtilirken *“Kazanımların gerçekleştirilmesinde “yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş bugün gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik” gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır.”* ifadesiyle değişim ve sürekliliğin önemli bir ilke olduğu vurgusu yapılmaktadır.

Programın ilkökuller dördüncü sınıfa ait değişim ve sürekliliği algılamaya yönelik kazanımları aşağıda ifade edilmiştir (MEB, 2018; 14-15).

“SB.4.2.3. Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.

SB.4.4.2. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırır.

SB.4.4.3. Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır.”

2024 yılına gelindiğinde yeni bir yaklaşımla öğretim programlarında değişime gidilmiştir. Bu bakış açısı ile, Türk Eğitim Sistemi, bireylerin tüm yönleriyle gelişimini amaçlar ve bütüncül bir eğitim yaklaşımını temel alan bir yapıya büründürülmüştür. *“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli”* olarak isimlendirilen bu yaklaşım ile kavramsal beceriler, alan becerileri, sosyal-duygusal öğrenme becerileri ile eğilimler, değerler ve okuryazarlık becerileri bir bütün olarak ele alınarak öğrencilerin çok yönlü gelişiminin etkili bir şekilde desteklenmesi amaçlanmıştır (MEB, 2024; 4).

2024 öğretim programında Sosyal Bilgiler Dersinin temel yaklaşımı aşağıda belirtildiği gibi ifade edilmiştir (MEB, 2024; 4).

“Sosyal Bilgiler Öğretim Programının içeriğinde, bireyin hem kendi hayatı hem de yaşadığı çevre ve toplum ile ilişkisini geçmişten günümüze değişim ve süreklilik bağlamında ele alan bir yapı oluşturulmuştur.”

Ayrıca öğrencilere kazandırılması amaçlanan beceriler arasında değişim ve süreklilik becerisi yer almaktadır.

“Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilere kavramsal beceriler (temel, bütünleşik, üst düzey düşünme), alan becerileri (zamanı algılama ve kronolojik düşünme, kanıta dayalı sorgulama ve araştırma, tarihsel empati, değişim ve sürekliliği anlama vb.), sosyal ve duygusal öğrenme becerileri (benlik, sosyal yaşam, ortak/birleşik), okuryazarlık becerileri (bilgi, dijital, finansal, görsel, kültür, vatandaşlık, veri, sürdürülebilirlik, sanat), eğilimler (benlik, sosyal, entelektüel) ve değerlerin (adalet, aile bütünlüğü, çalışkanlık, dostluk, duyarlılık, özgürlük, sorumluluk, vb.) kazandırılması amaçlanmaktadır.”

Bunun yanında Sosyal Bilgiler Öğretim Programının özel amaçları 15. maddesinde “*Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumsal hayata etkilerini değişim ve süreklilik açısından yorumlayabilmeleri*” ifadesi yer almaktadır (/MEB, 2024; 5).

2024 Sosyal Bilgiler Öğretim programının “Programlar Arası Bileşenler” bölümünde, bilginin üretiminde ivme kazanılan bir dönemde sosyal yaşam becerilerini geliştirmenin önemine yer verilmiştir (MEB, 2024; 6)

“Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin bilgi teknolojilerinde ve yaşam koşullarında meydana gelen değişimlere ayak uydurabilmeleri bağlamında ihtiyaç duyacakları birtakım sosyal yaşam becerilerinin geliştirilmesi amacı güdülmektedir. Bu amaçla Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 'nda yeni durumlara uyum sağlamayı, değişimi fark etmeyi ve gelişen teknolojik yenilikleri günlük hayatta uygulamayı sağlayan okuryazarlık becerilerine de yer verilmiştir.”

Programın öğrenme alanlarına ilişkin 4. Sınıf 3. Öğrenme alanı “Ortak Mirasımız” bölümünde, değişim ve sürekliliği algılama alan becerisine yönelik öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerinin neler olduğu, içeriğin sınırları, ne şekilde bir ölçme değerlendirme yapılabileceğine dair yönlendirmeler, öğrenme öğretme yaşantıları kapsamında, ön kabullerin neler olduğu, hazırbulunuşluk düzeyini tespit etmek için neler yapılması gerektiği, geçmişle köprü kurmak için somut olarak nasıl bir yol izlenmesi gerektiği, öğrenme-öğretme uygulamaları ve farklılaştırma kapsamında zenginleştirme-destekleme çalışmalarını gerçekleştirirken nasıl bir yol izlenmesi gerektiği detaylı bir şekilde ifade edilmiştir (MEB, 2024; 21-24)

Görüldüğü üzere Cumhuriyetten günümüze kadar uygulanmış Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerine ait müfredat programlarında değişim ve süreklilik algısını karşılayan ve birebir bu kavramı ele alan ifadelere yer bulunmaktadır.

Öğretim Programlarında Benimsenen Değişim ve Süreklilik Algısının Ders Kitaplarındaki Yansımaları Nasıldır?

Öğretim programları, ilgili derse yönelik kazandırılması hedeflenen davranış ve tutumlar bütünü ifade eden bir başvuru kaynağıdır. Diğer bir ifadeyle programlar, öğretimin anayasası olarak ifade edilebilir. Programlarda belirlenen amaçların aynı zamanda kolay ve ulaşılabilir yoldan edinilmesine olanak sağlayan araçlara da ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araçların en temeli ders kitaplarıdır. Öğretim programlarında hedeflenen davranış ve tutumların somut hallerinin temel araç gereçlerden olan ders kitaplarında yer alması gerekir. Bu bölümde Öğretim programlarında benimsenen değişim ve süreklilik algısının ders kitaplarında ne şekilde karşılık bulduğu ifade edilmektedir.

1936 yılı ders kitaplarında değişim ve süreklilik

1936 yılına ait ilkököl tarih 4 ders kitabına bakıldığında değişimin hissedilebilir olamayacağı ve uzun zaman dilimlerinde anlaşılabilir olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca değişimin, ilkököl ve medenilik karşılaştırması ile geçmiş toplumlardan günümüz toplumlarına değin doğrusal bir düzlemde medeniyette ilerleme olarak ele alındığı görülmektedir. Bu ilerleme; giyim-kuşam, sosyal hayat, iletişim araçları, ulaşım araçları gibi alanlarda eski ve yeni kıyaslaması yaparak ifade edilmektedir.

“Hergünkü ufak değişiklikler ve yenilikler birden göze çarpmaz, fakat aradan bir zaman geçince değişiklik göze çarpacak hale gelir. Herkes bunu kendisinde ve yakınında bulunanlar da fark edebilir. Bir çocuk dükkün haliyle bugünkü hali arasında bir fark bulunduğunu birden anıyamaz. Lakin o çocuk iki, üç yıl önce giydiği elbise ve kunduraları bugün giymeye kalksa elbisenin daralmış ve kısalmış olduğunu, kunduranın ufalmış bulunduğunu görür ve şaşar” (Kültür Bakanlığı, 1936).

Şekil 1. Geçmişin ilkel ve günümüzün medeni toplumları (Kültür Bakanlığı, 1936; 79)

“Eski Zamanlara Doğru”

“Gün geçtikçe her şeyin değiştiğini gördük. O halde bugünden eski zamanlara doğru geri gittiğimizi tasarlırsak her şeyi bugünden çok farklı düşünebileceğiz, demektir. İnsanları şimdi yalnız müzelerde bulunan elbiselerle giydirelim, yine müzelerdeki ev eşyasıyla şimdi eski resimlerde gördüğümüz evleri içerisini döşiyelim. Şehrin sokaklarını dar, eğri büğrü ve tramvaysız tasarlıyalım; eski bir şehir, sokakları, evleri ve insanları ile gözümüzün önüne gelmiş olur. Ne kadar eski zamanlara dönersek bugünkünden o kadar başka kılıklar, ev eşyası, evler, sokaklar ve şehirler gözümüzün önünde canlanmış olur. Şimdi başımıza şapka veya kasket giyiyoruz. On beş yıl önce babalarımız fes giyerlerdi. Yüz, yüz elli yıl önce dünyaya gelmiş olsaydık, herkesle beraber biz de başımıza kavuk geçirecektik. Şimdiki ceket pantolon yerine de cüppeye benzer uzun elbise giyecektik. Şimdi karyolada yatıyor, kanepeler ve sandalyelerde oturuyoruz. Evimizi elektrikle, havagazı veya petrol lambasıyla aydınlatıyoruz. Halbuki eski zamanlarda yer döşeklerinde yatılır, sedir ve minderlerde oturulurdu. Evler mumla, yağ kandilleriyle, çok daha eski zamanlarda çıralarla aydınlatılırdı. Eski evlerin görünüşleri de başka türlü idi. Bazı eski mahallelerde gördüğümüz kafesli ahşap evler, eski evlerden kalma örneklerdir. Şimdi otomobile, otobüsle, demiryolla, uçak ile çok uzak yerlere çabucak gidebiliyoruz. Bunların yapılmasından önce ise atlı arabaya, daha eski zamanlarda ata, deveye ve eşeğe binilir, şimdi bir günde veya birkaç saatte gidilen bir yere kervanlarla haftalarca yol yürünerek gidilirdi. Denizde de bugün çok yollu ve sağlam vapurlarla istediğimiz yere gidiyoruz, eskiden ise yelkenliler ve kürek ile yürütülen gemilerle çok güçlü ve yavaş deniz yolculukları yapılabiliyordu.”

42

Şekil 2. Eski bir şehir sokağı (Kültür Bakanlığı, 1936; 82)

1967 yılı ders kitaplarında değişim ve süreklilik

1967 Tarih 4 ders kitabında insanların yaşamlarında meydana gelen değişiklikler ve bunların yarattığı sonuçlar üzerine öğrencinin düşünmesini sağlamak amacıyla konuya girmeden verilen çalışma soruları dikkat çekicidir (Şölen ve Arıç, 1967; 5)

“İlk insanlar nasıl yaşıyorlardı?”

“Ne gibi zorluklarla karşılaştılar?”

“Bugünkü insanların yaşayışları ile ilk insanların yaşayışlarını karşılaştırdınız.”

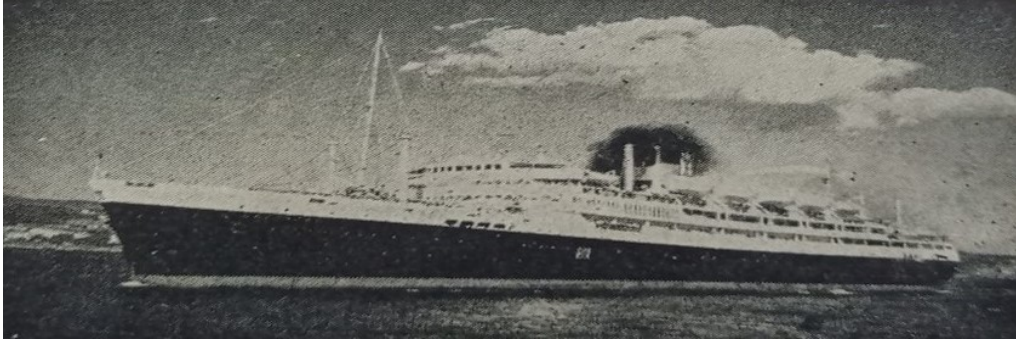
“Uygarlık ne demektir?”

“Tarih dersi ne öğretir?”

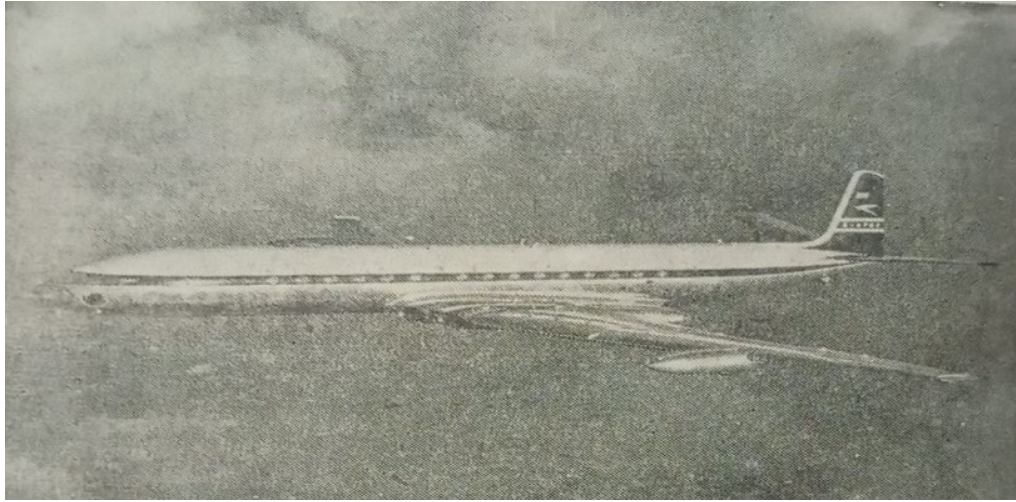
Bugünkü insanın yaşayışı ile ilk insanların yaşayışlarında var olan farklılıkları örnek edinen kitapta teknikteki gelişmeleri ifade eden metinler görseller ile desteklenerek sunulmuştur (bkz. Şekil 3-4).

“Bugünkü insanların yaşayışı”

“Bugün dünya üzerinde ne kadar rahat yaşadığımızı düşününüz. Bir elektrik düğmesini çevirerek kocaman şehirleri aydınlatıyoruz. Aydınlık, sıcak ve rahat evlerde oturuyoruz. Radyomuzu açınca Ankara, İstanbul radyoevlerindeki konuşmaları işitiyoruz. Ankara’da çalınan bir kemani dinliyoruz. On bin insanı taşıyan şehirler kadar büyük gemilerle denizleri aşıyor, denizaltı gemilerle, balıklar gibi denizlerde yüzyüz ediyoruz. Sesten hızlı giden uçaklarla, kuşlar gibi gökleri dolaşıyoruz. İnsanlar traktör denilen aletlerin yardımıyla sürüyor, dünyanın bir ucundaki insanlarla telefonla, telsizle konuşuyorlar. Ne rahat ne güzel bir dünyada yaşıyoruz (Şölen ve Arıç, 1967).”

Şekil 3. Binlerce insan taşıyan büyük bir yolcu gemisi (Şölen ve Arıç, 1967; 5)

Şekil 4. Dağları ve denizleri aşan bir uçak (Şölen ve Arıç, 1967; 6)

“İlk İnsanların Yaşayışları”

“Binlerce, on binlerce yıl önce yaşayan insanların oturacak kulübeleri sırtlarında giyecek giysileri bile yoktu. Hayvanlar gibi mağara kovuklarında yaşarlar, çıplak dolaşırlardı. Hatta konuşmasını bile bilmezler, meramlarını işaretlerle anlatmağa çalışırlardı.

Öldürdükleri hayvanların etlerini çiğ, bazen de kokmuş yerler, ağaçlardan topladıkları meyvalarla beslenmeğe çalışırlardı.

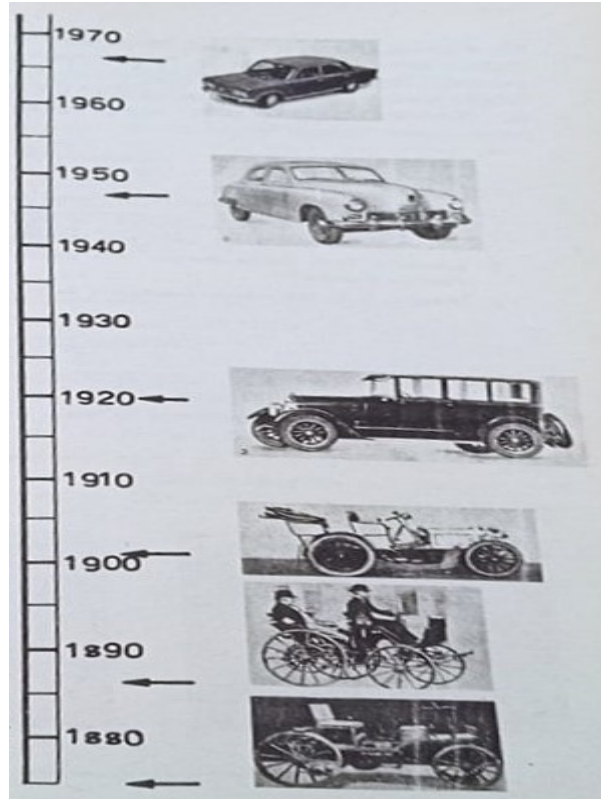
Zavallı ilk insanlar ne zorluk çektiler. Binlerce, on binlerce yıl tabiatın zorluklarıyla savaştılar. Silahlar yaparak vahşi hayvanlardan kendilerini korudular. Öldürdükleri hayvanların postlarını giyerek soğuğa karşı koydular. Yavaş yavaş tabiatın bütün zorluklarını yendiler ve uygarlaştılar. (Şölen ve Arıç, 1967).”

Şekil 5. İlk insanlar yaşadıkları mağaraların duvarlarını çok güzel resimlerle süslemişler. Demek ki yemek, içmek gibi ihtiyaçlarını karşılamak insanlara yetmemiştir (Şölen ve Arıç, 1967; 7).

1987 yılı ders kitaplarında değişim ve süreklilik

1987 yılı Sosyal Bilgiler Ders kitabında hiçbir şeyin durağan kalmayacağı mutlak suretle değişimden etkileneceği görselle birlikte ifade edilmektedir. Durağanlıktan kasıt geçmişi şimdi ve gelecek vurgusu yaparak sürekliliğin de varlığını hissettirmektir.

Şekil 6. Hiçbir şey olduğu gibi kalmaz, zaman geçtikçe her şey değişir (Sanır, Asal ve Akşit, 1987; 161).

2011 yılı ders kitaplarında değişim ve süreklilik

2011 yılı Sosyal Bilgiler 4 ders kitabında günümüzde kullandığımız bazı araçların icat edildikleri zamandan bugüne değin yaşadığı değişimi ifade etmek için çeşitli örnek görsellerden yararlanılmıştır.

Şekil 7. Soldaki çizimde ilk çağlarda gök cisimlerinin hareketini inceleyen bir kişi görüyorsunuz. Sağda ise günümüzde, dünyanın en gelişmiş gözlemevlerinden birinde çocukların teleskopla gözlem yaptıkları bir fotoğraf yer alıyor (Koyuncu Kaya vd. 2011; 108).

Şekil 8. Alexander Graham Bell'in icat ettiği telefonun tarihsel süreç içindeki değişimi (Koyuncu Kaya Vd. 2011; 113)

Şekil 9. 1926'dan günümüze doğru televizyondaki değişim (Koyuncu Kaya Vd. 2011; 117)

Örnek resimlerde de görüldüğü gibi günlük hayatta sıklıkla kullanılan, öğrencilerin yaşamlarında yer eden teknoloji araçların geçmiş ve şimdiki zamandaki değişimleri vurgulanmaktadır. Bu durum, ileriye doğru zamansal bir sürekliliğin aktarılma amacı güdüldüğünü düşündürmektedir.

2018 yılı ders kitaplarında değişim ve süreklilik

2018 yılı sosyal bilgiler 4 ders kitabında günlük yaşamımızda önemli etkiye sahip olduğu düşünülen birtakım nesnelere uğradıkları değişim öğrencilere hissettirilmek istenmektedir.

Şekil 10. Geçmişten Günümüze Oyuncaklar (Tüysüz, 2018; 48)

Şekil 11. Tekerleğin Değişimi (Tüysüz, 2018; 98)

Şekil 12. İcadından günümüze elektrik süpürgeleri (Tüysüz, 2018; 100)

Elektrik süpürgeleri icat edildikleri ilk dönemlerde hem ağır hem de büyük yer kaplayan araçlar olduğu ifade edilmektedir. Zamanla geliştirilerek hem emiş gücü bakımından hem de boyutları ve kullanıcı dostu özellikleriyle değişimi ifade edilmiştir.

Şekil 13. İlk zamanlarda ve günümüz teknolojisiyle ütü (Tüysüz, 2018; 100)

Elektriğin henüz icat edilmediği dönemlerde elbiselerin ütülenmesinde kömür kullanılırdı. Bu ütüler içlerine konulan kor halindeki kömür parçalarıyla ısıtılarak ütü yapılırdı. Fakat günümüzde elbiseleri ütölemek çok daha kolay hale gelmiştir.

Şekil 14. Çamaşır makinesinin tarihsel değişimi (Tüysüz, 2018; 100)

İlk çamaşır makinelerinin kullanımının günümüze nispeten zor olduğu ifade edilebilir.. Kol gücü ile çalışan bu makinelerde çamaşır yıkamak için büyük bir kuvvet harcamak gerekliliği görülmektedir (bkz. Resim 14).

Şekil 15. Geçmişten günümüze saç kurutma makinesi (Tüysüz, 2018; 100)

Eski zamanlarda saç kurutma makineleri elinize alıp kullanamayacağınız kadar ağırdı. Ayrıca üflenen havanın ısısını ve şiddetini ayarlama imkânı da sınırlıydı (bkz. Resim 15).

Şekil 16. Teknolojideki gelişmelere bağlı olarak şehirlerin görünüşü de değişmiştir (Tüysüz, 2018; 103)

İncelenen ders kitaplarında görüldüğü üzere varlıkların nesnelerin yaşayışların zaman içerisinde uğradıkları değişiklikler, geçmiş ve şimdiki zaman karşılaştırmaları ile sunulmuştur. Programlarda vurgusu yapılan değişim ve süreklilik algısının ders kitaplarında da var oldukları tespit edilmiştir.

2024 yılında gerçekleşen program değişikliği sonrasında kullanılacak ders kitaplarının hazırlık aşamasında olması sebebiyle değişen programda dersin işleyişi noktasında nelere dikkat edilmesi gerektiği somut örnekleriyle alt paragraflarda sunulmuştur.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programının öğrenme öğretme yaşantılarında geçmişle köprü kurma için “Öğretmen tarafından sınıfa eski bir oyuncak getirilir. Sınıfa getirilen eski oyuncak öğrencilere gösterilerek bu oyuncakların ne zaman ve nasıl oynanmış olabileceği konusunda öğrencilerden tahminlerde bulunmaları istenir. Oyun ve oyuncakların geçmişten günümüze değişimi ile ilgili bilgileri kimler aracılığıyla edindikleri sorulur.” çalışmalarının uygulanabileceği ifade edilmektedir.

Programın öğrenme öğretme uygulamaları bölümünde değişim ve sürekliliği algılama becerisine dönük şu çalışmaların yapılabilmesi belirtilmektedir:

Müzelerde yer alan ve geçmişteki çocuk oyunlarını yansıtan sanat eserleri, günümüzdeki ve geçmişteki oyuncak görselleri veya eski oyunları yansıtan videolar öğrencilere sunulur (OB3).

Sorular aracılığıyla bu görsellerin hangi zaman dilimine ait olduğu, çocukların hangi oyunları oynadığı, bu oyunların hangilerinin hâlâ oynandığı, görsellerde yer alan kişilerden biri olsalar en çok hangi oyunu oynamaktan keyif alacakları gibi noktalara odaklanılarak öğrencilerin kendi hayatlarıyla bağ kurmaları istenir (OB4).

Öğrencilerden ailesi veya yakın çevresinden birisi ile geçmişte oynadıkları oyun ve oyuncaklarla ilgili görüşme yapmaları istenir (SDB2.1). Bu amaçla oyun ve oyuncakların geçmişine ilişkin merak ettiklerini düşünerek görüşme soruları oluşturmaları sağlanır. Görüşme sonuçlarına dayalı olarak geçmişte en çok oynanan oyunlar ve oyuncaklar listelenerek paylaşılır (OB5). Listelenen oyun ve oyuncakların hangilerinin hâlen oynamaya devam ettiği ve benzer yönleri üzerine konuşulur (SBAB1). Bu aşamada ülkemizde geçmişten günümüze varlığını sürdüren oyunlar ve bu oyunların çocuklar üzerindeki olumlu etkileri hakkında tartışılarak öğrencilerin kültürümüzün zenginliğini fark etmeleri ve bu konuda duyarlılık geliştirmeleri desteklenir (D19.3).

Öğrencilerden oyun ve oyuncakların geçmişten günümüze benzer özelliklerini sıralamaları istenir. Oyun ve oyuncakların benzer yönleri belirlendikten sonra oyun ve oyuncakların geçmişten günümüze geçirmiş olduğu değişim üzerine odaklanılır (E2.5). Performans görevi olarak oyun ve oyuncaklardaki değişimlere yönelik çıkarımlarını görseller veya yazılı ürünler aracılığı ile anlatmaları istenir. Sunum yaparken oyun ve oyuncakların nasıl farklılaştığını kanıt kullanarak veya deneyimleriyle ilişkilendirerek ifade etmeleri istenir. Sunumları sırasında oyun ve oyuncakların estetik yönlerindeki değişim ele alınarak beğenilerdeki farklılıklar üzerine konuşmaları için öğrenciler teşvik edilir (D7.1, E2.3). Sunumların sonunda öğrencilerden dersin başında dağıtılan bilgi, istek ve öğrenme kartlarını tamamlamaları istenir. Hazırlanan kartlar değerlendirme amacıyla kullanılabilir (MEB, 2024; 23)

(OB, Okuryazarlık Becerileri; SBD, Sosyal-Duygusal Öğrenme Becerileri; D, Değerler; E, Eğilimler)

Tartışma ve Sonuç

Değişim ve süreklilik algısının Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar uygulanan ilköğretim Tarih ve Sosyal Bilgiler müfredat programlarında ne şekilde yer verildiğini ve dönemlerde kullanılan ders kitaplarındaki yansımaların nasıl olduğunun tespit edilmesine yönelik bu çalışmada aşağıda ifade edilen sonuçlar elde edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 2005 programına kadar değişim ve süreklilik algısına yönelik bir tanımlama mevcut olmamakta aksine bu algının muhteviyatına dönük içerik ve bu içeriğin öğrenciye aktarılması noktasında yöntemsel destekler programlarda yer almaktadır. Belirtmek gerekir ki bu destekler daha çok değişim algısına yönelik olmakta, süreklilik algısını geliştirmeye dönük direktifler hissedilmemektedir. Bu durumun sonucu Safran ve Şimşek'in (2006), Özen ve Sağlam'ın (2010), Kabapınar ve İncegöl'ün (2016) ve Kabapınar ve Sağlamgüncü'nün (2017a) çalışmalarında ulaştıklarıyla paralellik arz etmektedir. Mevcut araştırmada süreklilik algısına yönelik eksiklik vurgusu, ilgili araştırmalarda elde edilen öğrencilerin sürekliliği algılama becerilerinin değişimi algılama becerilerine nazaran daha zor edinildiği sonucu ile ilişkilendirilebilir. Öğrenciler geçmişten günümüze çeşitli araç gereç veya olaylar üzerindeki değişimi gayet açık bir şekilde hissederken belirtilen bu durumların gelecek için de devamlılığının söz konusu olabileceği algısını zihinlerinde tam olarak oluşturamama probleminin arka planında öğrencinin geçmiş, şimdi ve gelecek bağını kuramaması sebebiyle yaşandığı tahmin edilmektedir. Müfredat programlarında ve ders kitaplarında süreklilik algısını geliştirmeye dönük daha somut yaklaşımlar ileri sürülerek bu eksikliğin ortadan kaldırılabilmesi düşünülmektedir.

2005 yılından itibaren programlarda değişim ve süreklilik algısı bir beceri olarak yer almakta, değişim ve sürekliliğin tanımı yapılmakta fakat öğreticilere yol gösterecek açıklamalar ve yönlendirici bilgilere yer verilmediği görülmektedir. Fakat 2024 yılında geliştirilen öğretim programıyla bu eksikliğin ortadan kaldırılabileceği öngörülmektedir. Zira 2024-2025 eğitim öğretim yılı itibariyle uygulamaya başlanacak olan yeni programda hedeflenen becerilere dönük somut adımlar detaylı bir şekilde ifade edilmektedir. Bu durumun son yıllarda değişim ve süreklilik algısını geliştirmeye yönelik yapılan araştırmaların amaçlarıyla da örtüştüğü ifade edilebilir (Fertig, 2008; Özdemir, 2016; Kabapınar ve İncegöl, 2016; Kabapınar ve Sağlamgüncü, 2017; Karadeniz, 2019; Sel, 2020; Kolbasar, 2022). Özellikle 2005 yılı sonrasında yapılandırmacı yaklaşım ile birlikte müfredatımıza giren öğrencinin bilgiyi yapılandırarak oluşturduğu bir eğitim anlayışı, mevcut müfredatların geçmiş yıllarda hazırlanan müfredat programlarına göre çerçeve nitelikte özelliklere sahip olduğu, programlardaki hedef kazanımlar ile ilgili yönlendirici direktiflere yer verilmediği dikkat çekicidir. Bu sebeple özellikle son yıllarda yapılan araştırmalarda çeşitli yöntem, teknik ve uygulamaların değişim ve süreklilik algısı üzerindeki etkilerinin tespiti incelemeye değer araştırmalar olarak kabul görmektedir. Değişim ve süreklilik algısını geliştirmek için hangi yöntem ve tekniklerin daha etkili olabileceği müfredat programlarında da yer almalı ve öğretmenlere yol gösterici olmalıdır. Nitekim bu çalışmaların alana katkısı neticesinde 2024 yılı öğretim programlarında somut bir şekilde değişim ve süreklilik algısının nasıl geliştirilebileceğine dair yönlendirmeler yer almıştır.

Bu araştırma, öğretim programları ve ders kitaplarının ele alındığı yazılı dokümanlardaki durumun tespitine yönelik yürütülmüştür. Değişim ve süreklilik becerisinin öğretim yaşantısı boyutu araştırmanın konusu dışında tutulmuştur. Bu durum, araştırmanın sınırlılığı olarak görülmektedir.

Sonuç olarak Cumhuriyetin ilk yıllarından 2005 yılı program değişikliğine kadar öğretim programlarında öğretmenlerin öğrencilerdeki daha çok değişim algısına yönelik olmakla birlikte değişim ve süreklilik algısının nasıl geliştirilebileceğine dair direktifler yer almaktadır. Fakat bu algı kavram olarak geçmemekte diğer bir ifadeyle değişim ve süreklilik algısı ile ilgili bir tanım ya da açıklama yer almamaktadır. 2005 yılı müfredat programı ile tanımlanmaya başlanılan bu becerinin 2024 yılında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli yaklaşımıyla oluşturulan programda somut bir şekilde nasıl geliştirileceğine dair ifadeler yer almaktadır. Bu durum program geliştirmede ilerleme sağlandığına dair bir kanıt teşkil edebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar kullanılan bazı İlkokul 4. sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çeşitli araç ve gereçlerdeki değişimi hissettirmeyi amaçlayan konular tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar neticesinde araştırmanın esas kavramı olan değişim ve süreklilik algısının farklı ülkelerin müfredat programlarında ele alınış biçimlerinin ve bu becerinin eğitim literatüründe nasıl ve ne zamandır var olduğunun tespiti üzerine yapılacak araştırmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca değişim ve süreklilik algısının geliştirilmesine yönelik etkili olabilecek yöntem ve tekniklerin ele alındığı çalışmaların genişletilmesi önerilmektedir

Kaynakça

- Acun, F. (2007). Osmanlı'nın torunları Cumhuriyet'in çocukları: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e değişim ve süreklilik. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 39-64.
- Akbaba, B., Keçe, M. ve Erdem, M. (2012). Sosyal bilgiler dersinde çoklu ortam kullanımının öğrencilerin zaman-kronoloji ve değişim-sürekliliği algılama becerilerine etkisi. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 14(2), 237-257.
- Aktaş, Ö. ve Marancı, Ş. (2018). Fotoğraflarla yedinci sınıf öğrencilerinin tarihsel zaman algısı. *Milli Eğitim Dergisi*, 219, 161-176.
- Ata, B. (2006). Sosyal bilgiler öğretim programı. C. Öztürk (Ed.) içinde, *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Pegem Yayıncılık.
- Bıçak, A. (2004). *Tarih düşüncesi I: Tarih düşüncesinin oluşumu*. Dergâh yayımları
- Blow, F. (2011). 'Everything flows and nothing stays: How students make sense of the historical concepts of change, continuity and development. *Teaching History*, 145, 47-55.
- Cesur, A. (2018). Tarihsel süreklilik bağlamında resmi ideoloji olarak Kemalizm'in temelleri. *Journal of International Social Research*, 11(55), 248-258.

- Counsell, C. (2011). What do we want students to do with historical change and continuity? In I. Davies (Ed.) *Debates in history teaching* (ss. 109-123). Routledge.
- Coşkun Keskin, S. ve Kaplan, E. (2012). Sosyal bilgiler ve tarih eğitiminde okul dışı öğrenme ortamı olarak oyuncak müzeleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 11(41), 95-115.
- Çelik, H., Karadeniz, H. ve Cabul, E. (2018). Öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki deneyimleri bağlamında değişim ve sürekliliğe ilişkin değerlendirmeleri: misafirperverlik örneği. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 2(2), 39-57.
- Çurku, R. (2020). *Tarihsel düşünme becerilerinden kronolojik düşünme ve değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazanımında sözlü tarih çalışması: Geçmişten günümüze Van'da düğünler* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demircioğlu, İ., H. (2005). Sekizinci sınıf öğrencilerinin tarih öğretiminde kullanılan zaman ve kronolojiyle ilgili bazı kavramları anlama düzeyi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19, 155-163.
- Demircioğlu, İ. H. (2007). Zaman ve mekâna ilişkin becerilerin öğretimi, C. Öztürk (Ed.) içinde, *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (ss.188-223). Pegem Yayıncılık
- Demircioğlu, İ. H. (2009). Zaman, kronoloji, değişim ve sürekliliği algılama. C. Öztürk (Ed) içinde, *Sosyal bilgiler öğretimi*. (ss.188-202). Pegem Akademi.
- Erdem, M. (2017). *6-7.sınıf sosyal bilgiler programında bulunan alana özgü becerilerin etkinlikler yoluyla kazandırılması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fertig, G. (2008). Using biography to help young learners understand the causes of historical change and continuity. *The Social Studies*, 99(4), 147-154.
- Geylani, N. (2012). *1923-1950 arası Mersin'de gündelik hayatın ve sosyal mekânların dönüşümüne yönelik bir sözlü tarih çalışması*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kabapınar, Y. ve İncegül, S. (2016). Değişim ve süreklilik bağlamında oyun ve oyuncağa bakmak: Bir sözlü tarih çalışması. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 5(1), 74-96.
- Kabapınar, Y. ve Koç, M. (2013). Sözlü tarihe ilişkin bir uygulama olarak geçmişte ve günümüzde düğünler: küçük tarihçiler/öğrenciler tarih yazıyor. *Toplumsal Tarih*, 236, 64-70.
- Kabapınar, Y. ve Sağlamgüncü, A. (2017a). Sosyal bilgiler derslerinde değişim ve sürekliliğin algılanmasında görsel okumanın etkililiği: bir eylem araştırması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 48-73.
- Kabapınar, Y. ve Sağlamgüncü, A. (2017b). Sosyal bilgiler dersinde eşya tarihini araştırmak: eşyanın da tarihi mi olurmuş!, *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 1-21.
- Karadeniz, H. (2019). *Beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde misafirperverlik değerindeki değişim ve sürekliliğe ilişkin değerlendirmeleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Kolbasar, S. (2021). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde değişim ve süreklilik becerisinin öğretilmesi: Bir eylem araştırması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Koyuncu Kaya, M., Dağ, Ö., Koçak, E., Yıldırım, T. ve Ünal, M. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler ders ve öğrenci çalışma kitabı (1. ve 2. kitap)*. Devlet Kitapları
- Kültür Bakanlığı (1936). *İlkokul kitapları tarih 4. sınıf*. Devlet Basımevi.
- Maarif Vekilliği, (1930). İlk Mektep Müfredat programı. İstanbul
- Maarif Vekilliği, (1936). İlkokul Müfredat programı. Ankara
- Maxim, G. W. (1997). Time capsules: Tools of the classroom historian. *The Social Studies*, 88(5), 227-232.
- MEB (2005). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara
- MEB (2024). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. Ankara
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Sage Publications
- Özdemir, K. (2016). *Yerel tarihin sosyal bilgiler öğretiminde değişim ve sürekliliği algılama becerisi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Özen, R. (2010). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin zaman, süreklilik ve değişimi algılama becerilerinin araştırılması (Nitel bir araştırma)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Özen, R. ve Sağlam, H. (2010). İlköğretim öğrencilerinin değişim ve sürekliliği algılayışı. *Akademik Bakış Dergisi*, 22, 1-15.
- Pamuk, İ. (2020). Almanya’da Hayat Bilgisi ders kitaplarında tarihin kullanımı. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 9(1), 209-231.
- Safran, M. ve Şimşek, A. (2006). İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi. *İlköğretim Online*, 5(2), 87-109.
- Sanır, F., Asal, T. ve Akşit, N. (1987). *İlkokullar için sosyal bilgiler 4*. Milli Eğitim Basımevi.
- Secim, O., & Ünlü, M. (2021). Examining of teacher perception towards change and continuity skill of geography course curriculum. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 44, 18-37.
- Sel, B. (2020). *Sosyal bilgiler dersinde değişim ve sürekliliği algılama becerisinin geliştirilmesine yönelik eşya pedagojisine dayalı bir eylem araştırması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şölen, Z. ve Arıç, S. (1967). *İlkokullar için tarih 4*. Ders Kitapları Anonim Şirketi
- Tangülü, Z., Tosun, A., & Topkaya, Y. (2015). Investigation of secondary school 7th grade students social sciences lesson, change and continuity perception skill levels. *The Journal of International Education Science*, 2(4), 348-357.
- Turan, R. (2022). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi ders kitaplarında değişim ve sürekliliğin izini sürmek: İttihat ve Terakki Cemiyeti örneği. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 679-791.
- Tüysüz, S. (2018). *İlkokul sosyal bilgiler 4 ders kitabı*. Tuna Matbaacılık
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Throughout history, changes in the lives of societies have been shaped in line with continuity and causality relations. This relationship shows that historical events affect one another sequentially, in a chain-like manner. Especially with the emergence of compulsory education in 19th century Europe, significant changes occurred in the education system, and these changes also affected the content and purposes of curricula over time. Nowadays, the knowledge and skills that students need to acquire in curricula are determined in detail, and skill-based education has become important, especially as a result of the social, economic, political and technological developments in the last fifty years. This research aims to examine how the perception of change and continuity takes place in primary school History and Social Studies curricula in Türkiye from the declaration of the Republic until today. It is aimed that the perception of change and continuity will create a healthy perception of time in students and enable them to analyze events in the historical process in a holistic way. In this context, examining primary school curricula is important to reveal how the concepts of change and continuity are handled in history lessons. The research was conducted by adopting a qualitative research approach. The History and Social Studies curricula implemented in primary schools in Türkiye from the Republic period to the present—specifically those of 1926, 1936, 1948, 1968, 1997, 2005, 2018, and 2024—were selected for the research group. Data were collected and analyzed through document review. The data of the research were collected from the curricula and textbooks of the period taken from the archives of the Ministry of National Education. During the document review, the definitional expression of the concepts of change and continuity and the reflections of these concepts in the textbooks were examined in detail. Miles and Huberman's reliability formula was used to ensure reliability in the analysis of the data. The findings of the research are presented under two main headings in line with the data obtained from the examined curricula and textbooks.

There is no direct statement about the perception of change and continuity in the 1926 curriculum. In the 1936 curriculum, it was stated that history courses should be used to enable students to understand the changes in human and social life. These statements also included verbatim in the 1948, 1968 and 1997 curricula. In the 2005 and later curricula, it has been observed that the perception of change and continuity is one of the important skills students need to acquire, and these skills are discussed in detail in the curriculum. With the curriculum change made in 2018, a different approach to the perception of change and continuity in the social studies curriculum was not detected. The perspective of 2005 remained effective. By 2024, the curriculum had changed with a new approach. With this perspective, the Turkish Education System aims at the development of individuals in all aspects and has a structure based on a holistic education approach. With this approach, called “The Century of Türkiye Education Model”, it is aimed to effectively support the versatile development of students by considering conceptual skills, field skills, social-emotional learning skills, dispositions, values and literacy skills as a whole. In line with these purposes, concrete findings were found regarding the perception of change and continuity in the basic approaches, intended skills, inter-program components and learning-teaching activities dimensions of the 2024 Social Studies Curriculum.

Although there are no direct statements about the concepts of change and continuity in the textbooks examined, it was observed that there were explanations and examples containing these concepts. Textbooks have been prepared to ensure understanding of these concepts by using various examples and visuals in order to convey to students the change and continuity in the historical process.

As a result of the research, it has been determined that the perception of change and continuity has become increasingly evident in the historical process in primary school history and social studies curricula in Türkiye. It has been observed that these concepts are among the important skills that need to be acquired by students, especially in recent curricula, and that textbooks also contain content in this direction. These findings show that curriculum and textbook contents need to be constantly updated in order to effectively convey the concepts of change and continuity to students in history education.

As a result of these findings, it is believed that research on how the perception of change and continuity, the main concept of this study, is addressed in the curricula of different countries, as well as how long this skill has been present in educational literature, will contribute to the existing body of knowledge. In addition, it is recommended to expand the studies on methods and techniques that can be effective in improving the perception of change and continuity.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

